

BOJ O KOSTELY, ANEB KAUZY ÚDAJNÉHO PORUŠOVÁNÍ RUDOLFOVA MAJESTÁTU V PŘEDBĚLOHORSKÝCH ČECHÁCH

JAN KILIÁN

KILIÁN, Jan. The struggle for churches or the Case of the violation of Rudolf's Imperial Charter in pre-White Mountain Bohemia. *Historický časopis*, 2018, 66, 2, pp. 241-269, Bratislava.

The study is concerned with events connected with the alleged violation of Rudolf's Imperial Charter (majestát) after 1609, when some towns in Church and chamber lordships were convinced by lack of clarity in the document that they were entitled to build their own non-Catholic churches. At Broumov, Hrob and Nové Strašecí the dispute reached the level of rebellion against the authorities, and was seen by the Czech Protestant Estates as proof of oppression by the Catholics.

Key words: Bohemia. Early Modern. Religion. Rudolf's Imperial Charter (majestát). Broumov. Hrob. Nové Strašecí.

Již záhy po nástupu Habsburků na český (a také uherský) trůn započala z panovníkovy strany snaha o rekatolizaci zdejší nekatolické společnosti, reformované za husitských válek a nejnověji i v důsledku průniku německé reformace; druhá strana byla naopak nucena zahájit boj o uznání své konfese. V Uhrách, resp. Horních Uhrách byla situace velmi podobná. Také uherská společnost byla konfesně roztříštěná, přičemž jednotliví zeměpáni, svobodná uherská města nevyjímaje, se snažili dosáhnout na svém vlastním území pokud možno náboženské homogenity, aniž by do ní zasahoval panovník.¹ Zatímco se v Čechách, ale také třeba v rakouských zemích po nástupu arcivévody Ferdinanda, pozdějšího císaře toho jména druhého, již v době před osudovou Bílou horou objevily ve městech případy netolerance vůči jinověrcům ze strany státní moci, v Uhrách zatím v tomto směru panoval klid.² Až v době, kdy v českých a rakouských zemích byla rekatolizace v podstatě dokončena, přistoupili vládnoucí Habsburkové po nezdařeném povstání uherských stavů v poslední třetině 17. století k takřka identickým

1 ČIČAJ, Viliam. Sloboda alebo tolerancia. Konfesionálne spolužitie v uhorských slobodných kráľovských mestách. In *Documenta Pragensia*, 2014, č. XXXIII, s. 429. ISSN 0231-7443.

2 Srovnej KOWALSKÁ, Eva. Sila a slabosť uhorských miest v procese konfesionalizácie. In *Documenta Pragensia*, 2014, č. XXXIII, s. 403-424 (mj. s. 423). ISSN 0231-7443.

krokům rovněž zde. Na český „boj o kostely“ tak lze tedy nahlížet jako na svého druhu model, který se v jen málo pozměněné podobě objevoval i v ostatních zemích habsburské monarchie.

Rudolfovým majestátem z roku 1609 se českým nekatolíkům dostalo obrovského povzbuzení k jejich náboženskému životu a rozvoji při trvalém střetávání s politicky dominujícími katolíky, navíc dodatkovým Porovnáním si svobodná města v zemi na jejich základě mohla stavět i své vlastní kostely a školy.³ Jenže, kdo všechno vlastně do této kategorie svobodných měst v Čechách spadal? Patřila sem i města na církevních a na komorních panstvích? Broumovští, podléhající břevnovsko-broumovskému opatovi benediktinského řádu, i Hrobští, obedienční náležející k oseckému cisterciáckému klášteru, v té době ve vlastnictví pražského arcibiskupství, stejně jako Novostrašečtí z komorního křivoklátského panství si to tak vyložili. Hrob coby horní město posléze dokonce zpochybnilo svou poddanost a odvolávalo se na údajné, nikdy ale patrně neexistující privilegium Karla IV. Město Nové Strašecí se snažilo uzurpovat si právo kolatury, jež panovník svěřil pražskému arcibiskupovi. Rudolfův majestát měl totiž tu velkou mezeru, že záležitosti takových panství neřešil a potenciálně umožňoval velmi rozdílné výklady. Ve třech českých městech takový výklad vyústil v otevřený boj o místní kostely mezi většinově evangelickým obyvatelstvem, poukazujícím na domnělé náboženské příkoří, a katolickou vrchností.

Před rokem 1618 si v Čechách (ale i na Moravě a ve Slezsku) kvůli katolickému útlaku stěžovalo několik desítek měst (mj. královská Kadaň či Slavatův Jindřichův Hradec⁴) a městeček, ale i řada vsí či jednotlivců. Byli mezi nimi venkované, měšťané i nižší evangelická šlechta. Mnozí katolíci kněží kázali velmi nesnášenlivě proti odlišným náboženským učení, navíc vycházely i tisky, které otevřeně útočily proti evangelickým konfesím. Byť mohly být (a jistě také byly) některé z nářků záměrně zveličeny s úmyslem vykreslit katolický útlak v nejčernějších barvách, své jádro měly mnohdy pravdivé a nemohly být brány na lehkou váhu. V Chomutově, patřícím nejvyššímu českému hofmistrovovi Jiřímu Popelovi z Lobkovic, se tamní etnicky německé obyvatelstvo v průběhu druhé poloviny 16. století proměnilo v luteránskou komunitu, do které katolická vrchnost v roce 1589 povolala jezuity, zakládající ve městě svou kolej. Ta byla zanedlouho po

-
- 3 K Rudolfově majestátu nejnověji JUST, Jiří. 9. 7. 1609. *Rudolfův Majestát. Světla a stíny náboženské svobody*. Praha: Havran 2009. ISBN 9788086515922. Viz také GINDELY, Anton. *Geschichte der Ertheilung des böhmischen Majestätsbriefes von 1609*. Prag: Carl Bellmann's Verlag, 1858. Bez ISBN; GLÜCKLICH, Julius. Koncept Majestátu a vznik Porovnání. In *Český časopis historický*, 1917, č. 23, s. 110-128. Bez ISSN a KROFTA, Kamil. *Majestát Rudolfa II*. Praha: Historický klub, 1909.
- 4 K tamním náboženským poměrům monograficky HRDLIČKA, Josef. *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590–1630)*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2013. ISBN 9788073944261.

svém zřízení místními přeřadena a vyrabována, ve městě se zformoval odboj. Lobkovic jej ale tvrdě potřel a dva jeho předáky nechal popraviti.⁵ V Ústí nad Labem kladl katolický purkmistr usedlým evangelíkům různé překážky, útočil na jejich práva a hrozil jim omezeními při výkonu řemesla, pokud by nekonvertovali ke katolicismu. Přidal se k němu rovněž děkan, který činil obstrukce nekatolíkům při jejich sňatcích. Nelze vyloučit, že právě kvůli svému nesmiřitelnému náboženskému postoji byl purkmistr zanedlouho zavražděn neznámým pachatelem. Opat sedleckého kláštera v blízkosti Kutné Hory nutil poddané chodit do konventního kostela v Sedlci, když jim předtím zabavil klíče od jejich kostela a znemožňoval jim bohoslužby. Kromě toho je urážel a hrozil jim nejvyššími tresty podle své vlastní vůle. Skoro se pak ani nechce věřit obvinění, že opat v noci se svými pomocníky vyrazil dveře v domě jednoho z malínských konšelů, hrubě se na něj obořil, škrtil jej a chtěl jej dokonce probodnout. Mimoto prý v jiném městečku, jehož obyvatelé odmítali přestoupit ke katolické víře, zakázal vyhánět na pastvu dobytek, který pak řval hladem, takže místní nakonec raději povolili a s konverzí souhlasili. Podobných případů by bylo možno vyjmenovat celou řadu⁶ – jen v Broumově, Hrobu a Novém Strašecí však dostaly podobu dlouholetého boje o kostel či faru.

Dodnes se má většinou obecně za to, že broumovský kostel byl před osudovým jarem 1618 místním protestantům vyrván z rukou a uzavřen, ačkoli již dávno někteří badatelé poukazovali na nepřesnost takových tvrzení.⁷ Broumov⁸ byl

-
- 5 Srovnej BRANDON, Mark A. The Counter Reformation of Jiří Popel z Lobkovic in Chomutov (1591). In *Porta Bohemica*, 2005, č. 3, s. 28-45. ISSN 1213-6557; HOLEČEK, František J. K pozadí chomutovského evangelického povstání z roku 1591. In *Dialog Evropa*, 1996, roč. XXI, č. 2, s. 8-14. ISSN 1210-8332 a RAK, Petr (ed.). *Comotovia 2011*. Sborník příspěvků z konference věnované 420. výročí chomutovského povstání z 15. července 1591 (1591–2011). Chomutov: Město Chomutov, 2012. ISBN 9788086971438.
  - 6 Obsahuje je ŠUBERT, Václav (ed.). *Apologie druhá stavův Království českého*. Praha: Tisk a sklad K. Seyfrieda, 1862.
  - 7 GINDELY, Anton. *Geschichte des Dreißigjährigen Krieges I*. Leipzig: G. Freytag, 1882, s. 247-248. Bez ISBN; KÖPL, Karl. Der Bericht der zur Sperrung der protestantischen Kirche nach Braunau abgeordneten kaiserlichen Commissäre. In *Festschrift des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, 1902, s. 72-79. Bez ISSN a zvláště WINTERA, Laurentius. Geschichte der protestantischen Bewegung in Braunau. In *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, 1892/1893, roč. 31, sešit č. 1, s. 13-42; sešit č. 2, s. 103-128; sešit č. 3, s. 237-262 a 1894, roč. 32, s. 25-47. Vše bez ISSN (knížně – Prag: A. Haase. 1894. Bez ISBN a česky WINTERA, Vavřinec. *Odboj broumovských*. Praha: V. Kotrba, 1904. Bez ISBN). Páter Wintera byl členem broumovského benediktinského konventu a o tématu pojednal velmi podrobně na základě archivních zdrojů, z nichž prim sehrávaly písemnosti uchovávané tehdy v Rajhradě, mezi nimi i písemná pozůstalost opata Wolfganga Zelendara.
  - 8 K dějinám Broumova HEINZEL, Adolph. *Einige Nachrichten über den Braunauer Gerichtsbezirk vom Anfang des 13. Jahrh. bis zum Jahre 1848*. Braunau: nákladem vlastním, 1871. Bez ISBN; KOŠTÁL, Zdeněk. *Dějiny Broumova a Broumovska*, Broumov: Městský

od svých počátků spjat s nejstarším českým benediktinským klášteřem v Břevnově u Prahy.⁹ V době předbělohorské zůstal poddanským městem opatů, ale díky řemeslům a obchodu zbohatl a emancipoval se. Kdy přesně došlo k náboženské proměně zdejšího obyvatelstva, lze sotva přesně rozhodnout. Jistě to byla proměna postupná a je možné, že definitivní zlom nastal až po roce 1575, kdy císař Maxmilián II. ústně povolil Českou konfesi.¹⁰ Když někdy krátce poté z broumovského klášteřa zběhl řeholník Šalamoun, přihlásil se k evangelické víře a začal tu působit coby protestantský kazatel, nacházel již široké publikum posluchačů.¹¹ Na podzim roku 1602 byl jmenován břevnovským a broumovským opatem Wolfgang Zelendar z Prošovic,¹² který se chystal upadajícímu klášternímu panství vrátit původní lesk a zbloudilce přivést znovu do lůna katolické církve. S měšťany se dostal obratem do křížku, poprvé snad kvůli jisté finanční částce. Navíc, brzy odvolal vlažného a spíš k protestantismu inklinujícího broumovského děkana a nahradil jej mnohem rozhodnějším Christophem Heiderem. Ten na jaře 1603 při pohřbu manželky soukeníka Johanna Burkhardta odešel od nepochovaného těla poté, co průvod začal zpívat protestantské písně – a o události opata informoval. Zelendar nechal uvěznit dva Burkhardovy syny, čímž ve městě vyvolal velké pozdvižení.¹³ Další vážný incident se odehrál na jaře 1605 po úmrtí ženy soukeníka Matthiase Tholdeho, protestantky, která zemřela, aniž by přijala poslední pomazání. Její manžel trval na pohřbu na katolickém hřbitově, ten mu však Heider ve srozumění s opatem odepřel. Měšťan se obrátil na českou komoru, jež mu dala za pravdu, jenže opat se současně domohl výroku ve

---

národní výbor, 1990. Bez ISBN; TOMEK, Wáclav Wladivoj. *Älteste Nachrichten über die Herrschaften Braunau und Politz bis zur Zeit des Hussitenkrieges*. Prag: Jaroslav Pospíšil, 1857. Bez ISBN. Jen stručně OTTE, Miroslav. *Broumov. 650 let výročí udělení městských práv*. Broumov: Městský úřad v Broumově, 1998. Bez ISBN; vlastivědně pak *Braunauer Heimatkunde*. Braunau: Lehrerverein des deutschen Schulbezirkes Braunau, 1894.

- 9 O obou podrobně VILÍMKOVÁ, Milada. *Ve znamení břevna a růží. Historický, kulturní a umělecký odkaz benediktinského opatství v Břevnově*. Praha: Vyšehrad, 1989. ISBN 8070210133.
- 10 K české konfesi PÁNEK, Jaroslav. *Zápas o českou konfesi*. Praha: Melantrich, 1991. Bez ISBN a ze starších prací především HREJSA, Ferdinand. *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1912. Viz též DAVID, Zdeněk V. Utraquists, Lutherans, and the Bohemian Confession of 1575. In *Church History*, 1999, roč. 68, č. 2, s. 294-336. ISSN 0009-6407.
- 11 BOROVÝ, Klement: *Martin Medek, arcibiskup pražský. Historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od roku 1581–1590*. Praha: Dědictví Sv. Prokopa, 1877, s. 65. Bez ISBN.
- 12 K Zelendarovi dosud nejpodrobněji, i když především apologeticky a nekriticky SVOBODA, Josef. Wolfgang Zelender, neohrožený opat v Broumově. In *Časopis katolického duchovenstva*, 1887, roč. 28, s. 129-144 a s. 198-213.
- 13 WINTERA, *Geschichte*, ref. 7, s. 27-32.

svůj prospěch u dvorské kanceláře a uvěznil dva Tholdeovy syny.¹⁴ Tělo jejich matky pak zůstávalo v domě nepohřbeno po čtvrt roku, vdovec musel uprchnout a skrývat se a oba potomci byli propuštěni až ve chvíli, kdy jeden z nich přislíbil konverzi.¹⁵ Ve městě znovu došlo k pozdvižení a zanedlouho i k bouři, během níž se katolický děkan musel doslova zabarikádovat v kostelní sakristii, než jej po několika hodinách regulérního obléhání osvobodili ozbrojení klášterní služebníci, čelící kamenům a snad i výstřelu z palné zbraně.¹⁶

Opat Zelendar se v roce 1605 zúčastnil pražské provinciální synody a po návratu z ní nechal na Broumovsku zveřejnit zásady tridentského koncilu.¹⁷ Zaútočil znovu proti měšťanům, kterým přímo na radnici pohrozil odebráním městského práva a živnosti, pokud nebudou jeho nařízení respektovat a navštěvovat nekatolické kostely. Posléze ještě nařídil povinnost zpovědi pro všechny obyvatele broumovského panství, zákaz pokoutních sňatků, opět zcela v duchu Tridentina, podle něhož měl být u uzavření manželství kněz a dva svědkové, zákaz nekatolických pohřebních a kostelních zpěvů, povinnost duchovním složit vyznání víry podle tridentských závěrů a vše korunoval zákazem církevních pohřbů nekatolických osob.¹⁸ Pokud by takové zemřely, neměly místo posledního odpočinku najít na hřbitově, ale v zahradách nebo dokonce dehonestujícím způsobem u cest. Jeden z místních byl uvězněn, když zákaz překročil a svou zesnulou choť na hřbitově pohřbil. Kvůli odmítání přijímání pod jednou byl také sesazen městský písař a po několik týdnů vězněn.¹⁹

V roce 1606 a vzápětí i v letech 1607–1608²⁰ byli na broumovských statcích ubytováni habsburští vojáci, chystající se na uherskou frontu. Obzvláště pobyt plukovníka Gotfrída Ferdinanda Ribische (Riebische) s regimentem německých knechtů se protáhl na velmi dlouhou dobu, během níž nebyli vojáci dostatečně uspokojeni, takže začalo docházet ke krádežím na majetku broumovských obyvatel.²¹ Povinností opata přitom bylo rozepsat na poddané broumovsko-policického panství rovnoměrné dávky, jenže Zelendar daný úkol podle jejich názoru trestuhodně zanedbal. Broumovští se obrátili s prosbou o zbavení těžkého

14 WINTERA, *Geschichte*, ref. 7, s. 33-34.

15 ŠUBERT, ref. 6, s. 98.

16 WINTERA, *Geschichte*, ref. 7, s. 34.

17 K tridentskému koncilu vyčerpávajícím způsobem JEDIN, Hubert. *Geschichte des Konzils von Trient I–V*. Darmstadt: WBG, 2017. ISBN 9783534268924.

18 WINTERA, *Geschichte*, ref. 7, s. 103-104.

19 ŠUBERT, ref. 6, s. 33, 98-101 (stížnost Broumovských na příkoří ze strany opata v letech 1603–1605) a 272-274 (text opatova mandátu).

20 Do této doby (1607–1671) již sahá latinská kronika benediktina Davida Emiliána Bittnera, jejíž edici pořídil TOMEK, Wácslav Wladivoj (ed.). *Davidis Aemiliani Bittner Chronicon Braunense*. Pragae: nákladem vlastním, 1875.

21 WINTERA, *Geschichte*, ref. 7, s. 105.

břemene přímo na císaře.²² Mezi měšťany se zformovalo křídlo nespokojenců, do jehož čela se postavil zámožný obchodník David Seidel, rodilý Broumovan, který přijal v roce 1588 měšťanské právo²³ a nejpozději za dalších jedenáct let už zastával post primase.²⁴ Nedlouho po Zelendarově nástupu do úřadu byl ovšem z funkce odvolán – není tudíž pochyb o tom, jak byl vůči opatovi naladěm. Nespokojenci Zelendarovi předhazovali, že on je tím, kdo je vinen dlouhým vojenským pobytem. Teprve v lednu 1609 dorazila do Broumova císařská komise, která stanovila, že zaplacením jí vypočítané částky má pobyt nevítaných hostů skončit.²⁵ Tato epizoda napjaté vztahy mezi opatem a městem ještě více vyostřila.

Když se čeští protestantští stavové na přelomu let 1608 a 1609 sjednocovali na postupu proti Rudolfovi II. za podporu proti jeho bratru Matyášovi,²⁶ vypravili se do Prahy dva členové zdejší rady David Seidel a Johann Burkhart. Titíž se do metropole v květnu 1609 vypravili jako broumovští zplnomocněnci podruhé a na sněmu se dočkali pro své město plného satureování. Byli přijati za právoplatné komorní poddané, za členy třetího stavu, na něž se náboženská svoboda vztahovala v plném znění. Téměř současně dodali městští představitelé české komoře stížný list, v němž opata Zelendara očerňovali a zpochybnili i právo na jeho kolaturu u městských kostelů.²⁷

Poté se oba broumovští zplnomocněnci vrátili zpět a mohli společně s ostatními evangelickými sousedy oslavit své vítězství nad opatem, který je od nynějška nemohl legálně ke katolictví nutit. Broumovská protestantská komunita se začala pevně organizačně formovat. Jako své shromaždiště evangelíci už delší dobu používali hřbitov při předměstském kostele Panny Marie, který se také snažili získat pro sebe a opata požádali o jeho předání. Odpověď byla pochopitelně zamítavá. Přesto pak evangelíci svévolně využívali přilehlý hřbitov, aniž by měli povolení od jeho kolátora, tedy Zelendara. Opat situaci těžce nesl a obrátil se na komoru, jež Broumovským nařídila vyklidit kostel i hřbitov s tím, že do

22 Srovnej LÍVA, Václav (ed.). *Regesta fonsu Militare II*. Praha: Kruh pro studium čs. dějin vojenských při Vědeckém ústavu vojenském, 1938, s. 348, 382, 383, 402, 464.

23 Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Náchod, Archiv města (dále jen AM) Broumov, inv. č. 347, sign. C1, kniha 261 – Rejstřík daných měšťanských práv 1563–1678, s. 178. Kniha dokazuje, že Seidelové nepatřili v Broumově jen k předním, ale také k velmi rozvětveným rodům.

24 SOKA Náchod, AM Broumov, inv. č. 451, sign. B5, kniha 365 – Manželské smlouvy, závěti aj. 1547–1608, s. 416.

25 WINTERA, *Geschichte*, ref. 7, s. 107-109.

26 Viz např. JANÁČEK, Josef. *Pád Rudolfa II*. Praha: Mladá fronta, 1973. Bez ISBN či NOVÁK, Jan Bedřich. *Rudolf II. a jeho pád*. Praha: Český zemský výbor, 1935. K Matyášovi RILL, Bernd. *Kaiser Matthias. Bruderzwist und Glaubenskampf*. Graz; Wien: Styria, 1999. ISBN 9783222124464.

27 WINTERA, *Geschichte*, ref. 7, s. 110-111.

města brzy dorazí pověřená komise, která kauzu rozhodne. Broumovští neuposlechli. Nejen, že nevyklidili prostor hřbitova, ale o své vůli se navíc zmocnili i kostela, do něhož si jako faráře dosadili saského luteránského kněze Klemense Kirschmanna.

Nový pastor zahájil svou činnost v polovině prosince roku 1609. Broumovské v jejich konání brzy následovaly další farnosti na broumovském panství, které se mohly odvolat na to, že i ony jsou majetkem a poddanými českého krále, tudíž oprávněny nejen k obecné náboženské svobodě, ale podle své vůle i ke stavbě evangelického kostela.²⁸ Církev v tu dobu totiž ještě nenáležela mezi stavy a na klášterní majetek bylo nahlíženo jako na komorní.²⁹ Hned čtyři vsi z Broumova záhy disponovaly vlastním evangelickým duchovním.³⁰

Broumovští evangeličtí měšťané se čím dál více stavěli opatovi na odpor a chtěli převzít také politickou moc ve městě. Nakonec jednoho dne zaútočili na radnici, zmocnili se městské pečeti a pokusili se i o obsazení kláštera, od něhož však byli odraženi. Následoval vleklý proces, v němž obě zúčastněné strany sepisovaly své stížnosti a obhajoby. Teprve v červenci 1610 padla definitivní rezoluce. Broumovským bylo českou kanceláří zakázáno protivit se vrchnosti, měli jí předat kolaturu sporného kostela, do dvou týdnů vypovědět nekatolického kněze, smířit se s opatovým právem na obsazování radních míst a bylo jim nařízeno vždy se k němu chovat poslušně.³¹ Seidel a jeho přívrženci ještě měli očekávat další proces.

Broumovští se ale ani s tímto rozhodnutím nesmířili. Ponechali ve městě nekatolického kněze a protivili se i jmenování nových radních. A hlavně přišli s nápadem, který se měl stát největším jablkem sváru. Jelikož jim nebyla uznána práva ke hřbitovu a kostelu Panny Marie, rozhodli se vybudovat si kostel se hřbitovem zcela nový, o jehož příslušnosti by nebylo sporu. Vhodný prostor pro hřbitov byl nalezen poměrně rychle na pozemku poblíž dolní městské brány. V srpnu 1610 byl konsekrován a zasvěcen sv. Kryštofovi, dokonce zde hned pochovali čtyři nebožtíky.³² Konsistoř podobojí 24. února 1610 potvrdila za faráře Klemense Kirschmanna, kterého Broumovští 1. ledna následujícího roku vlastním dekretem prohlásili za svého „doživotního“ duchovního pastýře. Hned na počátku roku 1611 také začali kopat základy pro nový kostel. Novostavba poté rostla velmi rychle, i přes opatův výslovný zákaz a navzdory jeho protestům. Ze Zelendarových pohrůzek si ale broumovští evangelíci moc nedělali, takže opat

---

28 WINTERA, *Geschichte*, ref. 7, s. 116-117.

29 Srovnej ŠUBERT, ref. 6, s. 349-353 (texty ohledně práv klášterních panství, mj. i z českého zemského zřízení).

30 WINTERA, *Geschichte*, ref. 7, s. 117.

31 ŠUBERT, ref. 6, s. 274-275 (text recessu z české kanceláře s datem 16. července 1610).

32 WINTERA, *Geschichte*, ref. 7, s. 238.

svou stížnost musel vznést na českou kancelář, nakonec ji i přednést panovníkovi, a to s požadavkem, aby byla ilegální stavba zastavena.³³

Českým panovníkem byl již Matyáš, který nedávno nastoupil na trůn a při té příležitosti českým stavům potvrdil jak Majestát, tak Porovnání. Bylo mu jasné, že v případě Broumovských by se mohlo jednat o precedens, a ke kauze přistoupil velmi zodpovědně. Předložil ji za účelem vypracování dobrozdání nejvyšším českým úředníkům, kteří došli k závěru, že Broumovští jakožto opatovi poddaní, nenáležící ke třetímu svobodnému stavu, právo stavět vlastní kostel nemají.³⁴ Jenže toto dobrozdání bylo vypracováno asi v drtivé většině katolickými hodnostáři, takže komisi napadli z předpojatosti členové konsistoře podobojí. Požadovali, aby bylo k posouzení jmenováno dvanáct katolíků a stejný počet evangelíků. Matyáš se ovšem s názorem konsistoře neshodoval, v jeho očích bylo právo nezpochybnitelně na straně opata. Zaslal Broumovským jen stručný příkaz, aby stavbu kostela zastavili, jelikož k ní nejsou oprávněni.³⁵ Broumovští se obrátili znovu na defenzory a v suplikaci žádali jak o možnost kostel dostavět, tak si stěžovali na bránění v požívání náboženské svobody. To nebylo možno brát na lehkou váhu, a konsistoř se proto odhodlala ke svolání protestantského sjezdu do Karolina na 10. listopadu 1611. Předmětem jednání měli být výlučně broumovští evangelíci a jejich spor. Sněmovníci se zde shodli, že císařem Rudolfem II. udělená náboženská svoboda se vztahuje bez výjimky na všechny obyvatele země, kteří náležejí k české konfesi a řídí se konsistoří, a že Broumovští mají plné právo postavit si vlastní kostel, aniž by jim v tom jakákoli světská či duchovní moc mohly bránit. Kdyby tak chtěl opat přesto činit, mohl očekávat nepříjemné soudní líčení – defenzoři se již obrátili na katolické místodržící s upozorněním, že se Broumovským děje křivda. Evangelíci z východočeského města mohli do doby, než bude kostel vystavěn, svobodně navštěvovat okolní nekatolické farnosti, přičemž se však měli vyvarovat jakéhokoli počínání, které by vedlo ke střetům s katolickou stranou.³⁶

Když to nešlo jinak, snažil se opat Zelendar bránit stavbě kostela alespoň kladením materiálních překážek. Jako např. zákazem dodávat stavební kámen z kamenolomů na panství. Přesto byla v dubnu 1612 hrubá stavba kostela hotova a opatřena provizorním stropem a zastřešením, takže pastor mohl konečně začít konat v Broumově bohoslužby v krytém a vlastním prostředí.³⁷ Opat mezitím

33 WINTERA, *Geschichte*, ref. 7, s. 238-239.

34 ŠUBERT, ref. 6, s. 301-302 (dobrozdání několika českých zemských úředníků z 23. srpna 1611 ve věci broumovského kostela).

35 ŠUBERT, ref. 6, s. 276 (nařízení císaře Matyáše Broumovským z 25. srpna 1611). Na s. 302 je citován podobný císařův příkaz již z 20. srpna 1611.

36 ŠUBERT, ref. 6, s. 276-279 (defenzoři Broumovským v listopadu 1611).

37 WINTERA, *Geschichte*, ref. 7, s. 241-241.

neustával suplikovat na patřičná místa a dožadovat se zastavení stavby, případně, a pro něj nejlépe, jejího uzavření.³⁸ Mohl se opřít o císařův zákaz, který byl Broumovskými porušen, ale evangelická konsistoř mu byla silným protivníkem a do kauzy se vždy vehementně vkládala. Poukazovala na to, že Zelendar svým jednáním porušuje zásady Majestátu, že si osobuje feudální práva na komorní panství a bezdůvodně konsistoř obviňuje z poštvání a posilování Broumovských proti němu. Slíbila jen prošetřit opatovu stížnost na tamního pastora, který měl údajně při svých kázáních hanět katolíky.³⁹ Císař, který konsistoř rovněž musel chtít nechtě respektovat, tak zákrok proti Broumovským a vydání rezoluce ve prospěch opata stále odkládal. Pravdou je, že celou záležitost nechával opakovaně prošetřovat z hlediska politického i náboženského, a že dobře věděl o návrzích katolické kliky, aby nelegálně zbudovaný kostel nechal srovnat se zemí.⁴⁰ Nehodlal se ale příliš otevřeně angažovat v tak choulostivé věci.

Sporným bodem mezi opatem a zdejšími evangelíky se stala i radnice. Evangelíci těžce nesli, že v čele města stojí muži jmenovaní do svých úřadů Zelendarem, a usilovali o vlastní zastupitele. Obrátili se v této věci na podzim 1614 opět na konsistoř, tentokrát ovšem neuspěli. Ani nemohli, konzistoř pravomocemi ke zřízení druhého magistrátu v jednom městě nedisponovala, navíc by se jednalo o porušení Porovnání, což také nebylo shledáno za příhodné. Pokud šlo o náboženské věci, o kostel a o školu, kterou si Broumovští vystavěli vlastním nákladem, stáli defenzorů plně za nimi.⁴¹ Katolíci začínali mít v Broumově horkou půdu pod nohama, někteří se odsud raději vystěhovali, jak opat stízně uváděl v suplikacích do Prahy.⁴² Vzhledem k nesrovnalostem v záležitostech duchovních ale mezitím došlo i k tomu, že broumovští nekatolíci nakonec měli pastory dva, vedle Kirschmanna také Andrease Knorra. Ti se mezi sebou nedokázali shodnout a rozštěpili broumovskou evangelickou obec na dva antagonistické tábory. Oba muži a jejich stoupenci si nárokovali práva na nově zbudovaný kostel a hřbitov, kvůli čemuž došlo ke krvavým střetům a k bitkám o kostel. V dubnu 1615 se vyhroutil konflikt do srážky, jež si vyžádala dvě oběti na životech a několik vážně raněných. Kirschmannovy pozice ale tehdy zesláby, kostel opanoval Knorr. Kirschmann proto Broumov opustil, odjel do Prahy a konvertoval ke katolicismu.⁴³

38 ŠUBERT, ref. 6, s. 279 (text nedatované Zelendarovy suplikace císaři Matyášovi z doby krátce před dostavěním kostela).

39 ŠUBERT, ref. 6, s. 280-284 (nedatovaná odpověď defenzorů na Zelendarovu stížnost).

40 WINTERA, *Geschichte*, ref. 7, s. 244-245.

41 ŠUBERT, ref. 6, s. 345-347 (defenzorů Broumovským 26. září 1614). Srovnej též WINTERA, *Geschichte*, ref. 7, s. 247.

42 WINTERA, *Geschichte*, ref. 7, s. 250.

43 WINTERA, *Geschichte*, ref. 7, s. 248-250.

Broumovská kauza se opětovně dostala na pořad dne při červnovém sjezdu roku 1615, který do českého hlavního města svolal císař Matyáš. Broumovskou delegaci vedl Johann Burkhart,⁴⁴ který po Davidu Seidelovi⁴⁵ převzal vedoucí pozici mezi evangelíky. V Praze si Broumovští na Zelendara znovu stěžovali, zvláště na překážky z jeho strany při stavbě kostela a následné bránění v konání evangelických bohoslužeb. Jejich stížnost se stala jedním z hlavních bodů listu, který účastníci sjezdu, na němž se projednával i případ ze severočeského Hrobu, při skončení předali císaři. Sněmovníci se postavili jednoznačně za obě města a podivovali se nad tím, že „*pan opat broumovský a jiní takové věci, čelící proti často jmenovanému majestátu a tomu porovnání i sněmovním snešením, před sebe brátí smí*“. Současně si postěžovali na císaře, že všech 132 far svého komorního patronátu svěřil pražskému arcibiskupovi, který na ně dosadil katolické duchovní, byť mnohde před rokem 1609 působili kněží evangeličtí. Podobný postup byl podle nich zcela proti Majestátu. Na konci sněmu stavové výhrůžně prohlásili, že budou případně vědět, jak se proti rušitelům náboženského míru, tedy arcibiskupovi a broumovskému opatovi, zachovat.⁴⁶

Koncem května 1616 nicméně císař Matyáš zástupcům evangelických defenzorů ohledně Broumova a Hrobu sdělil, že neví nic o tom, že by církevní poddaní byli oprávněni stavět si vlastní svatyně. Co se pak týče kolatur na komorních panstvích, je prý jeho právem pověřit tím arcibiskupa.⁴⁷ Císař se tedy v broumovské záležitosti konečně přiklonil jednoznačně na opatovu stranu, což pochopitelně mezi evangelíky vyvolalo bouři nevole. Ti broumovští proto ignorovali další příkaz k uzavření kostela, který přišel v listopadu 1617.⁴⁸ To již ale události nabraly rychlý spád v jejich neprospěch. Šesti broumovským měšťanům, které asi opat udal jako hlavní původce odporu, dorazilo předvolání. Pozvaným pak Matyáš přísně nařídil, aby opatovi ihned předali klíče od svého kostela a do čtyř týdnů o tom podali zprávu české kanceláři. Ani tuto výzvu z úst samotného císaře Broumovští neuposlechli. Zelendar musel znovu záležitost urgovat, načež se do Prahy vydala pětičlenná broumovská delegace, která hodlala neuposlechnutí císařova příkazu vysvětlit. Možnost k tomu již nedostala, její členové byli uvězněni. Do Broumova poté od místodržících putoval příkaz, aby další čtyři Broumovští, jmenovitě uvedení, přijeli do Prahy a klíče od kostela zde odevzda-

44 V pramenech se už minimálně od roku 1604 objevuje ale také Johann Burkhart mladší. SOKA Náchod, AM Broumov, inv. č. 451, sign. B5, kniha 365 – Manželské smlouvy, závěti aj. 1547–1608, s. 454.

45 David Seidel zemřel před létem 1615, ve městě ale nadále žilo mnoho jeho příbuzných. Srovnaj SOKA Náchod, AM Broumov, listiny, inv. č. 34 – městský účetní doklad na r. 1617 od Leonharda Rampusche.

46 ŠUBERT, ref. 6, s. 296-301 (suplikace stavů císaři Matyášovi ze sněmu roku 1615).

47 GINDELY, ref. 7, s. 126.

48 WINTERA, *Geschichte*, ref. 7, s. 253.

li. Přijeli jen tři a klíče nepřivezli, za což ihned putovali ke svým kolegům do vězení.⁴⁹ V Broumově mezitím došlo k velkému pozdvížení poté, co se radní údajně snažili kostel uzavřít. Než se jim to však mohlo podařit, byli donuceni davem shromážděných evangelíků, svolaných zvony, ustoupit.⁵⁰

Když se o tom od opata dověděl císař, nařídil ustavení komise, která měla nařízený rozkaz provést, kostel zavřít a klíče odevzdat místodržícím. Broumovským protestantům mělo být pod pohrůžkou ztráty všech privilegií zakázáno v kostele se do budoucna shromažďovat. Vůdci poslední vzpoury, respektive ti, kteří dali zvonit zvony, měli být předvoláni do Prahy. Komise se původně skládala z protestantů i z katolíků, prvně jmenovaní se z ní ale stáhli. Asi 8. března 1618 dorazilo pověřené trio komisařů do Broumova, kde bylo přivítáno městskou radou. Následovalo sezení, při němž si členové komise vyslechli důvody evangelíků pro neuposlechnutí příkazu, shledali je však neopodstatněnými a vyzvali Broumovské k uzavření kostela. Během jednání se ale u kostela a na hřbitově shromáždil početný dav, částečně i ozbrojený (nebo aspoň zásobený kameny), který nehodlal komisaře ani radní ke kostelu pustit. Komisaři se pokusili pohnout nového evangelického duchovního, aby k davu promluvil a přesvědčil jej, aby uzavření kostela nebránil. Vystrašený pastor se k tomu ovšem neodhodlal⁵¹ a komise nic nezmohla.⁵² Kostel zůstal i nadále v rukou protestantů.⁵³

Podobně, ovšem s odlišným vyústěním, tomu bylo v Hrobu.⁵⁴ Na oseké panství,⁵⁵ kde uvedené město leželo,⁵⁶ patrně protestantská ideologie vstoupila po-

49 Srovnej ŠUBERT, ref. 6, s. 313.

50 WINTERA, *Geschichte*, ref. 7, s. 253-254.

51 WINTERA, *Geschichte*, ref. 7, s. 254-255.

52 Její zprávu viz KÖPL, ref. 7.

53 Srovnej KILIÁN, Jan. Spor o broumovský protestantský kostel. In *Východočeské listy historické*, 2013, roč. 30, s. 21-3., ISSN 1211-8184; případně KILIÁN, Jan. Braunau in Böhmen – ein kirchlicher oder ein machtpolitischer Konflikt? In *Śląski kwartalnik historyczny Sobótka*, 2014, roč. LXIX, Nr. 2, s. 41-58. ISSN 0037-7511.

54 Monotematicky zatím KILIÁN, Jan. *11. 12. 1612. Zboření kostela v Hrobu. Na cestě k defenestraci*. Praha: Havran, 2007. ISBN 9788086515793 a KÜHNEL-HROBSKÝ, František. *Hrob. Město náboženské reformace. Historie zbořeného evangelického kostela*, b. m.: b. v., 1937. Bez ISBN. Vědecky neseriózní je drobná práce SWOBODA, Josef. *Historische Wahrheiten und Legenden aus der Vergangenheit der Bergstadt Klostergrab*. Teplitz: b. v., 1920. Bez ISBN.

55 K Oseku a zdejšímu klášteřu GRUNERT, Josef R. *Ossegg. Historisch-topographischer Führer für Ossegg und Umgebung*. Dux: Verlag von Ferd. Scheithauer's Buchhandlung, 1886. Bez ISBN; KRAUS, Karel – ŠTÍBR, Jan. *Kulturní památka Osek*. Ústí nad Labem: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1981. Bez ISBN; VLČEK, Pavel – SOMMER, Petr – FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášteřů*. Praha: Libri, 1998, s. 403-406. ISBN 8085983173 a zvláště ZDICHYNEC, Jan. Klášteř Osek v 16. století. Možnosti poznání cisterciáckého klášteřa v době reformací. In *Ústecký sborník historický*, 2005, s. 77-120. ISSN 0231-9349.

56 K dějinám města Hrobu HÖHNEL, Franz. *Geschichte der Bergstadt Klostergrab*. Kloster-

zději než v okolí, snad i proto, že zde nebyla podporována vrchností.⁵⁷ Přesunem panství z cisterciáků na pražské arcibiskupství v letech 1579–1580 se nicméně uvolnily vazby mezi klášterem a městem⁵⁸ a již roku 1592 pražští úředníci psali osekckému hejtmanovi o úmyslu Hrobských postavit ve městě evangelický kostel.⁵⁹

Žádost byla nepochybně odmítnuta, taková svoboda před vydáním Majestátu vůbec nebyla myslitelná. Není přesto vůbec jisté, že by protestanti během 16. století získali většinu – dobré vztahy města s arcibiskupem Zbyňkem Berkou z Dubé⁶⁰ (v úřadu 1592–1606) tomu rozhodně nenasvědčují. Berka vyhověl žádosti Hrobských i v jejich prosbě o potvrzení privilegií císařem Rudolfem II. a o udělení některých nových. Hrobští se přitom odvolávali na několik starších, z nichž to nejstarší měl vydat Karel IV. V roce 1594 Hrob získal stejné svobody jako ostatní horní města v zemi; hlavním účelem tohoto povýšení bylo pozvednout místní těžbu.⁶¹ I rekonstrukce starého kostela se pak místní zhostili s vervou a prostředky na to dali vlastní, jen málo získali pomocí odjinud. Za pár let zářil katolický chrám novotou a arcibiskup Berka, sám jej 28. dubna 1602 světicí na jméno sv. Barbory, mohl být spokojen. Zdá se, že katolíkům tedy bylo ve městě

grab: rukopis, 1922–1930 (nepublikovaná práce, rukopis uložen v knihovně Regionálního muzea v Teplicích; bez ISBN) a BUDINSKÁ, Jitka – JANČÁREK, Petr – PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob. Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum, 1982. Bez ISBN. K éře třicetileté války stručně MÜLLER, Gustav. Zur Geschichte der Bergstadt Klostergrab im Zeitalter des dreißigjährigen Krieges. In *Almanach von Teplitz-Schönau für die Kurzeit 1927–28*, s. 23-29. Bez ISBN.

- 57 K této problematice HORSKÝ, Jan. Příspěvek k diskusi o luterství v Čechách v 16. a na počátku 17. století. In *Ústecký sborník historický*, 2000, s. 224-235. ISSN 0231-9349; KOUCOUREK, Ludomír. Vrchnost, města a luterská reformace v severních Čechách. In MACKOVÁ, Marie (ed.). *Poddanská města v systému patrimoniální správy*. Ústí nad Orlicí: Grantis, 1996, s. 63-69. ISBN 8090111491 a WOLKAN, Rudolf. *Studien zur Reformationsgeschichte Nordböhmens*. Prag: R. Wolkan, 1883.
- 58 Blíže ZDICHYNEC, Jan. „Cur Cistercio adeptum Ossecum?“ Předání osekckého kláštera pražskému arcibiskupství. In *Folia Historica Bohemica*, 2006, roč. 22, s. 29-65. ISSN 0231-7494.
- 59 Národní archiv (dále jen NA) Praha, Stará manipulace (dále jen SM), inv. č. 1610, sign. K 31/5, karton 1146 (korespondence z 1. září 1592).
- 60 Berkův životopis viz BARTŮŇEK, Václav. Probošt Zbyněk Berka z Dubé. In *900 let litoměřické kapituly*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1959, s. 72-86. Bez ISBN nebo PODLAHA, Antonín. Z prvních let činnosti arcibiskupa pražského Zbyňka Berky z Dubé. In *Sborník historického kroužku*, 1905, roč. 6, s. 108-113.
- 61 Jinak už se ale spíš jednalo o jakousi labutí píseň krušnohorských horních měst, jejichž těžba nadále upadala. K tomu především JANČÁREK, Petr. *Města českého Krušnohoří v předbělohorské době. Příspěvek ke studiu jejich sociální struktury*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1971.

stále dost, námitky nebyly ani proti faráři. O existenci nekatolického kazatele dosud není zmínka.⁶²

Situace se změnila až za Berkova nástupce Karla z Lamberka,⁶³ který pobýval dlouhodobě v blízkém oseckém klášteře a který do Hrobu dosadil nového faráře. Z 6. července 1607 se dochovala suplikace hrobských radních arcibiskupovi, v níž si na faráře stěžovali. Hrobští udávali, že farář odmítal podávat místním podobojí, činil církevní překážky sňatkům evangelíků a nepodával svátost těm umírajícím, kteří tak nehodlali učinit podle katolického ritu.⁶⁴ Zanedlouho se dva mladí hrobští muži, kteří se oženili bez asistence faráře a bez toho, aby předešle přijímali „*sub una*“, ocitli v oseckém vězení. Reakce Hrobských byla rychlá. Napsali Lamberkovi, že se jedná o protiprávní čin, že mají své svobody a nikdo je nemůže k přijímání pod jednou nutit, což platí v celých Čechách. Nejsou přeci žádnými nevolnými sedláky. Přesto mírně požádali o propuštění obou mužů a o prominutí jejich trestu. Konflikt se měl dále vyostřovat. Hrobští svému faráři kvůli jeho chování odepřeli poskytnout vylepšené zaopatření, k němuž se zavázali reversem z roku 1595. Farář se obrátil se stížností na vrchnost, která jej podpořila. Požadovaná částka nebyla nijak vysoká, spíše se jednalo o princip a o vyjádření nevole k chování duchovního.

Do oseckého kláštera si v březnu 1610 nechal Lamberk pozvat hrobské představitel a vyzval je přísně ústy hejtmána Pankráce Preue z Hasselburgu k navýšení farářova zaopatření ze 78 na 100 kop grošů ročně. Když si Hrobští dovolili opět vzdorovat, rozhodl se hejtmán k radikálnímu kroku – jednoho z měšťanů dal uvěznit. Koncem září v oseckém klášteře jednání mezi hrobskými radními a arcibiskupem pokračovala. Hrobští tehdy rezignovali na odpor ve věci navýšení farářova platu, vyplatili rozdíl i za tři uplynulá léta a zavázali se odvádět stanovený obnos všem svým budoucím farářům. Měli také vypovědět ze své školy učitele, který používal luteránský katechismus a jiné evangelické knihy a v kostele zpíval luteránské písně. Dále měli přislíbit, že nikdo z jejich obce nebude chodit na kázání a bohoslužby k neřádným kněžím do okolí a přijímat od nich svátost. Rozhodně se však Hrobští nehodlali spokojit s tím, že by jejich novomanželé a děti museli přijímat před církevním obřadem pod jednou, jak to

62 Následující události jsou vyličený na základě podrobného archivního studia především v těchto fondech: Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Litoměřice, Cisterciácký řád Osek, inv. č. 2488–2506, sign. 30. 10–28, kartony 361–362 (Hrob); NA Praha, SM, inv. č. 1610, sign. K 31/1–7, karton 1146; NA Praha, Archiv pražského arcibiskupství a SOkA Teplice, Archiv města Hrob.

63 BARTŮŇEK, Václav. Karel z Lamberka, pražský arcibiskup (4. X. 1606 – 15. (?) IX. 1612). Příspěvek k dějinám osobnosti a arcidiecéze. In *Časopis Společnosti přátel starožitností českých, 1943–1945*, roč. 51–53, s. 174–214.

64 SOA Litoměřice, Cisterciácký řád Osek, karton 361.

požadoval hrobský farář za arcibiskupova souhlasu. Ani s novým (od léta 1610) duchovním neměli dobré vztahy a povolali si konečně do města evangelického pastora Gotthelfa Dietzeho (či Tiezeho), kterému koupili z vlastních prostředků dům ve městě.⁶⁵

Jedním z nesmiřitelných hrobských evangeliků byl městský písař Bartoloměj Freund, který pocházel ze saského Radebergu. Do roku 1595 měl údajně pracovat ve službách jednoho drážďanského radního jako vychovatel jeho syna a poté se usadit v Hrobu. Už díky tomu se v očích arcibiskupa a jeho úřadů stal vrcholně podezřelým, dokonce na něj bylo nahlíženo jako na hlavního viníka toho, že v Hrobu převládlo luterství. Vzdělaný a pro protestantskou věc zapálený muž se stal záhy předním hrobským měšťanem, od roku 1603 městským písařem. Někdy před 8. dubnem 1609 byl ovšem vzat z blíže neznámého důvodu do vězení v Oseku. Po svých snažných prosbách a po slibu poslušnosti, který stvrdil podpisem reversu, byl propuštěn. Poté se sice mohl opět ujmout svých funkcí, ale když probíhala v Hrobu obnova rady, osecký hejtman jej sesadil z úřadu městského písaře. V říjnu 1610 se ve vězení Bartoloměj Freund ocitl znovu a bylo mu nuceno podepsání reversu, že do čtyř týdnů prodá svůj majetek a vystěhuje se z města.

Arcibiskup také Hrobským nařídil, aby bez výmluv zvýšili a vylepšili zaopatření svého katolického faráře a aby bývalý hrobský kantor, sesazený z úřadu arcibiskupem, z města odešel. Jeho místo měl zaujmout nový katolický kantor. Pokud by to Hrobští nesplnili, vystavovali se tvrdým sankcím, zazněla pohrůzka vypálením domů a degradací na ves. V lednu 1611 si místní představitelé stavovským defenzorům stěžovali na tuto nespravedlnost, stejně jako na Lamberkovy příkazy přiklonit se ke katolickému faráři a nevyhledávat služeb pokoutních predikantů. Ačkoli jim defenzoři nemohli pomoci, jelikož pravomoc zasahovat do sporů mezi vrchnostmi a poddanými neměli,⁶⁶ byli koncem února alespoň propuštění uvěznění hrobští radní.

Kvůli sporům arcibiskupa s Hrobskými musela být záležitost předána speciálně jmenovaným císařským komisařům. Ti si následně vyžádali před sebe oseckého hejtmana, hrobské radní i Freunda. Zjistili, že v pozadí celého sporu stojí to, že Hrobským byly činěny překážky v jejich náboženském životě, včetně vydržování nekatolického kněze. Komisaři v červenci 1611 rozhodli následovně. Osecký hejtman ani nikdo jiný neměli Hrobským bránit v jejich náboženských úkonech, přičemž ti neměli být škodní ani ve věci kněze. Karel z Lamberka se s tím musel chtít nechtě smířit, každopádně nevíme o tom, že by spor po tomto datu mezi ním a Hrobskými přetrvával. Jednání zdejšího dramatu měla pokračovat

65 SOKA Teplice, AM Hrob, inv. č. 606 – Pozemková kniha 1572–1698, fol. 218.

66 O tom podrobně GLÜCKLICH, Julius. *O pravomoci dané defensorům na sněmu r. 1609*. Praha: b. v., 1913. Bez ISBN.

a vyvrcholil až za arcibiskupa Jana Lohelia, který vzápětí nastoupil na Lamberkovo místo.⁶⁷

Pocitovaná nespravedlnost ze strany arcibiskupa a jeho hejtmana mohla ve městě vylepšit pozice evangelíků a navýšit jejich počet. Zatímco katolické bohoslužby, kázání a obřady probíhaly v latině, hrobský „predikant“ nabízel alternativu v jazyce místní majority, v němčině. Svátost podával podobením a stál sou sedům věrně po boku v jejich sporu s arcibiskupem. Asi i jeho morální a kněžské kvality byly vyšší než u hrobského katolického faráře (farářů), takže katolíků den ode dne ubývalo. Kostel sv. Barbory začal pustnout, na bohoslužby neměl z města kdo chodit. Měšťané se tak rozhodli pro stavbu kostela vlastního, duchovní úkony v soukromých domech jim již nemohly stačit. Své vrchnosti se samozřejmě na povolení neptali, věděli, jak by pochodili. Byli ostatně přesvědčeni, že tak činit nemusí, že jim dostatečné oprávnění dává Rudolfův majestát a s ním společně vydané Porovnání. Nezkoumali však důkladně jejich právní pozadí, spokojili se s podporou defenzorů a s výkladem, že církevní panství jsou vlastně panstvími komorními a jejich poddaní si tudíž mohou stavět vlastní evangelické kostely a školy. Takto jim to bylo i v době plných prací na stavbě kostela defenzory podáno s tím, že Broumov je dalším důkazem, že i Hrobští jsou oprávněni si svůj svatostánek postavit.

Pozemek za radnicí byl zakoupen obcí od zdejšího měšťana.⁶⁸ Stavba byla zahájena v září 1611 a práce rychle pokračovaly, ačkoli nezáměrná obec měla problémy dát dohromady nutné prostředky. Hrobští byli pevně rozhodnuti i za cenu vlastních obětí kostel vystavět – dávali prostředky z vlastního, zadlužovali se, žádali o milodary, hledali přespolní sponzory, vypomáhali s pracemi, mysleli na něj v závětech. Mimoto jiní půjčovali, jako purkmistr z Krupky (150 kop grošů). Díky tomu všemu mohl být kostel na sklonku roku 1613 v hrubé podobě dokončen. Žádné jeho soudobé vyobrazení se bohužel nedochovalo,⁶⁹ poměrně dobrou představu si ale přesto můžeme udělat díky jeho odkrytým základům

67 K této pozoruhodné postavě existují dosud jen dvě dávno zastaralé biografie – VONDRÁČEK, Vilém. *Bl. Jan Lohel*, Olomouc: b. v., 1938. Bez ISBN a DLABACZ, Johann Gottfried. *Leben des frommen prager Erzbischofs Johann Lohelius, ehemaligen strahöwer Abtes*. Prag: b. v, b. r. Bez ISBN; z novější literatury viz zvláště KADLEC, Jaroslav. Reformní působení strahovského opata Jana Lohelia v premonstrátských klášterech ve Slezsku a Polsku. In *Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*, 2001, roč. 4-5, s. 91-104. ISSN 0232-0967 či CHRIST, Günter. Köln und Prag am Vorabend des Dreißigjährigen Krieges. Ferdinand von Wittelsbach und Johannes Lohelius in ihrer Rolle als Koadjutor und Erzbischof im Rahmen der kirchlichen Strukturen ihrer Zeit. In SEIBT, Ferdinand (Hg.). *Die böhmischen Länder zwischen Ost und West*. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 1983, s. 53-69. ISBN 9783486520415.

68 SOKA Teplice, AM Hrob, inv. č. 605 – Pozemková kniha 1543–1630, fol. 108 C.

69 Až počátkem 20. století vznikly kreslené rekonstrukce a také zajímavá, dnes již bohužel neexistující nástěnná malba v místním hostinci.

a několika zmínek v pramenech. Formálně se v exteriéru nelišil od běžných katolických kostelů té doby. Jednalo se o kamennou stavbu se zvonící, jejímž základem byl obdélník o délce 11,3 metru a o šířce 8,4 metru, k němuž se pojil polokruhový presbytář. Hrobští také 28. července 1614 uzavřeli smlouvu s freiberskými zvonaři Gabrielem a Zachariášem Hilligerovými – zvony pro kostel měly být zhotoveny do šesti týdnů od podepsání smlouvy.⁷⁰

Ani Lohelius stavbě fyzicky nebránil. Sice byl přesvědčen o své pravdě, ale zmohl se pouze na protesty adresované císaři a na zákazy poddaným z panství dodávat Hrobským materiál na stavbu, zvláště kámen z blízkého lomu. To je jistě další zajímavá paralela s Broumovem. Společně s hejtmánem našel arcibiskup i jiné způsoby, jak neposlušné město poškodit – zakázali okolním všim s Hrobem jakkoli komunikovat a podporovali v okolí města usazování řemeslníků, kteří mohli vykonáváním své činnosti poškodit hrobské cechy. Na podzim roku 1613 dorazil Lohelius do Oseka osobně a hrobské radní si pozval na audienci. Po předchozích zkušenostech se Hrobským do Oseka nechtělo a argument pro odmítnutí se našel v morové epidemii, která si údajně i ve městě vyžádala několik obětí. Jelikož pak Lohelius neuspěl ani napodruhé, muselo se jeho pohnutí vůči vzpurným poddaným ještě navýšit. Ti si na něj přitom stěžovali u českých místodržících, kteří pak v prosinci arcibiskupa vyzývali, aby se ke stížnostem vyjádřil. Učinil tak a prohlásil, že konfliktem jsou vinni Hrobští a že se o jejich neposlušnosti doví císař, přičemž použil přímo slovo rebelie. Pravdou je, že Hrobští skutečně neposlušní byli a že jejich vrchnost dosud volila mírné prostředky. Své poddané nenutila ke konverzím, dokonce jim ani nebránila ve stavbě kostela, z jejího pohledu ilegálního, o náboženském útlaku a perzekuci nemohla být v podstatě řeč. Kauza Bartoloměje Freunda měla jiné pozadí a věznění byli Hrobští jen kvůli neochotě poslechnout vrchnostenské příkazy.

Mezitím byl zcela dokončen evangelický kostel. Při první bohoslužbě 5. června 1614 v něm měl být údajně takový nával, že muselo být určeno dvanáct soudců jako ozbrojená hlídka k dohlížení nad pořádkem. Zatímco od této chvíle bylo v evangelickém chrámu vždy plno, zel ten katolický doslova prázdnotou. Tomu samozřejmě Lohelius nemohl nečinně přihlížet. Obzvláště, když si obec povolala v červnu nového evangelického pastora Christopa Ludera. Lohelius si již možná byl jist případným verdiktem ve svůj prospěch, který by následoval, kdyby došlo k právnímu sporu. Každopádně dal příkaz hejtmánovi Mauskö-nigovi, ten se 27. září 1614 s ozbrojeným doprovodem objevil v Hrobu, kostel dal uzavřít a na jeho dveře umístil arcibiskupské pečeti, které měly být pro Hrobské neporušitelnou autoritou. Ti ale přece jen některou z pečeti na kostele strhli,

70 KNOTT, Rudolf. Glockenrechnungen für Klostergrab und Niklasberg aus den Jahren 1614 und 1650. In *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, 1902, roč. XL, s. 154-157.

a to ve srozumění s defenzory.⁷¹ Stížnost, že by obnovili své bohoslužby, nicméně ze žádného arcibiskupova nebo hejtmanova listu nezaznívá. Teprve odnedávna v Hrobu působící pastor Luderus se tedy ocitl bez regulérního působiště a působil znovu v soukromých domech.

Současně se arcibiskupovi zdařil útok na pozice na hrobské radnici. Primasem se stal Johan Stranensky, předtím představený arcibiskupského hospice v Praze, purkmistrem Peter Dreissig, městským rychtářem Andreas Schindler. Obnova rady byla památná hlavně z jiného důvodu. Hrobští se patrně domnívali, že radní přijede obnovit sám arcibiskup a chtěli mu připravit nepříjemné přivítání. Srotili se ve velkém počtu, někteří i ozbrojeni nabitými puškami, jiní vybavení kameny, zatarasili cestu a vydávajíc bojovný pokřik, doufali, že Lohelia postraší svou rozhodností. To bylo značně nerozumné a Hrobští toho pozdě litovali. Arcibiskup dostal další argument ke stížnostem na rebelující poddané. Tvrdil přímo, že Hrobští se jej tehdy chystali zavraždit. Ani po obnově se s velkou pravděpodobností rada dosud nerozloučila s písařem Bartolomějem Freundem, jehož místo sice o tři roky později prokazatelně zastával Andreas Nosswitz, jenže Freunda ještě roku 1615 nacházíme v Praze, kde vyjednával jisté záležitosti jako hrobský zástupce. Zde byl také zatčen, předveden do arcibiskupova domu a několik týdnů vězněn na Pražském hradě. Nakonec podlehl on i jeho hrobští zastánci nátlaku. Svůj dům ve městě prodal a vystěhoval se, neznámo kam.

Po zapečetění evangelického hrobského kostela a získání pozic na radnici mohl Lohelius podniknout další kroky, které prováděl jeho hejtman Mauskönig. Začátkem listopadu 1614 nařídil Hrobským, aby definitivně vypověděli pastora Ludera a přiklonili se k řádnému katolickému hrobskému faráři. Jen o pár dní později se na tamní sousedy obracel arcibiskup sám s výčitkou, že nechodí do katolického kostela, ačkoli mají velmi kvalitního a pilného faráře, kterému škodí na příjmech, když využívají služeb neřádného pastora. Zopakoval nařízení jej vyhostit. Ani on, ani hejtman v tomto směru neuspěli, pastor měl plnou podporu většiny obce, která se ihned obrátila s dovoláváním se na Majestát k defenzorům. Stěžovala si přitom s nezastíraným zoufalstvím na arcibiskupa, že zapečetil nový kostel, že místní nutí k návratu do katolického kostela a nakazuje jim vyhnat evangelického pastora. Mimo jiné žádali o písemné povolení zavřený kostel odpečetit, aniž by asi tušili, že to v moci defenzorů nebylo. Defenzoři Hrobským odpověděli, že jejich stížnosti přednesou českým místodržícím s cílem pohnout je k nařízení Lohelioví, aby nebránil evangelické obci v bohoslužbách. Měli ale arcibiskupa jako poddaní poslouchat a bohoslužby zatím konat na jiném vhodném místě. O sporech o kostel mezi Loheliem a Hrobskými se dověděl i císař Matyáš, plně ovšem nakloněný katolické věci a arcibiskupovi. Celý problém

---

71 NA Praha, SM, inv. č. 1610, sign. K 31/1, karton 1146.

viděl jasně: Hrobští si kostel postavili neoprávněně bez povolení své vrchnosti na jejím pozemku, takže se jej, dokud byl zapečetěn, neměli nijak ujímat: císař stavbu dával plně do moci arcibiskupa. S dodatkem, že ten prý již bude vědět, jak se ve věci zachovat.

V příštím roce se hrobská kauza dostala jako jeden z důležitých bodů jednání až na zemský sněm. Rozhodně císařovým listem neskončila a Hrobští se vydali do Prahy svoji věc hájit. Generální sněm stavů zemí koruny České započal v létě roku 1615. Výsledkem byl list císaři, v němž jej defenzoři žádali, aby hájil proti arcibiskupovi zájmy hrobské obce, nepřesně označené za utrakvistickou, a doufali v jeho dobrou vůli. Císař byl asi na vážkách, přes osobní přesvědčení o arcibiskupově právu nechtěl vyvolat zlou krev mezi protestanty. Až po urgencích si předvolal na brandýský zámek Jindřicha Matyáše z Thurnu společně se dvěma dalšími defenzory, načež jim zde sdělil svůj názor, že podle Majestátu nejsou poddaní církevních panství oprávněni stavět si vlastní kostely a školy. Prál si, aby touto záležitostí již nebyl obtěžován.

Hrobští pochopili, že chtějí-li dosáhnout svého, musejí zvolit jinou cestu. Tou mělo být prokázání skutečnosti, že jsou královským městem⁷² a nikoli arcibiskupovými poddanými.⁷³ Ocitali se však na velmi tenkém ledu, protože nic podobného nemohli doložit a jejich pokus se rovnal skutečné rebelii proti řádné vrchnosti. Opřít se chtěli o údajné privilegium císaře Karla IV., podle něhož neměli být nikomu poddaní.⁷⁴

Pražští apelační úředníci po dlouhém zkoumání dospěli v říjnu 1617 (opakovaně) k jednoznačnému závěru, že obec je dědičně poddána oseckému klášteru, nyní tudíž jeho vrchnosti pražskému arcibiskupovi. Údajné Karlovo privilegium bylo zrušeno, a to i pro případ, že by se v budoucnu skutečně našlo. Hrobským byla nakázána poslušnost vrchnosti. Na zapečetěný kostel měli zapomenout, ten byl dán k dispozici a k jakémukoli zacházení arcibiskupovi. V dodatku se navíc pravilo, že ona rebelie při obnově rady před pár lety je kriminální záležitostí a ještě bude mít svou dohru. Osecký hejtman Mauskönig měl vyhledat buřiče a obvinít je u mosteckého městského práva. K soudu ale nakonec nedošlo a asi i na obvinění samotné bylo rezignováno. Navzdory všem těmto neúspěchům se Hrobští dosud nevzdávali a i v pro ně osudovém roce hledali cestičky, jak se

72 Jistě však museli dobře znát znění listiny krále Vladislava II. Jagellonského z 1. října 1478, již panovník potvrdil držení Hrobu oseckému klášteru. SOkA Teplice, AM Hrob, Listiny, inv. č. 1, sign. LA 2.

73 Srovnej Aus Klostergrab von S. (Antworts Punkta auf Anfechtung hiesiger Privilegia vom Stadtrathe 1615), In *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, 1865, roč. 3, s. 20-25.

74 Nestarší dochované hrobské privilegium pochází až z 31. 12. 1458, kdy král Jiří z Poděbrad městečku (!) Hrobu povolil konání týdenních trhů. SOkA Teplice, AM Hrob, Listiny, inv. č. 1, sign. LA 1.

domoci svého práva. Omezili se ovšem již na záležitosti náboženského rázu. Směrem k defenzorům poukazovali na náboženský útlak, jehož byli obětmi.

Lohelius byl už mnohaletým sporem s poddanými unaven. Když měl na podzim (1617) v rukou úřední rozhodnutí, které mu dávalo plnou moc disponovat s evangelickým kostelem, mohl přistoupit ke kroku, který měl vše vyřešit a jablko sváru sprovodit ze světa. Správce Mauskönig se 11. prosince 1617 objevil v Hrobu s asi stovkou ozbrojenců⁷⁵ a obořil se na zapečetěný kostel. Během uvedeného dne byla většina stavby zničena a dokončeno bylo dílo zkázy během dalších dvou dní. Stříbrný kalich ze zničeného kostela byl předán do chrámu sv. Barbory, do něhož měly údajně putovat i oltář, zpovědnice a pozlacená koule z kostelní věže. Nic z toho se však nedochovalo a informaci není možné ověřit. Pozoruhodné může být to, že na rozdíl od Broumovských Hrobštů svůj kostel nebránili – jenže v Broumově nemuseli evangelíci čelit houfu ozbrojenců. Navíc, arcibiskupova akce Hrobské asi naprosto zaskočila.

Opomíjení středočeského městečka Nového Strašecí v učebnicích dějepisu v souvislosti s (údajným) porušováním Rudolfova majestátu na úkor Hrobu a Broumova je poměrně nespravedlivé. Pravda, v obou pohraničních městech se řešily záležitosti tamějších kostelů, naproti tomu v Novém Strašecí na komorním křivoklátském panství, jehož kolatura byla svěřena pražskému arcibiskupovi, se stalo předmětem sporu obsazení fary. Argumentaci ale Novostrašečtí používali stejnou, a i jejich případ posléze posloužil českým stavům v jejich Apologii za příklad jednoho z nejkřiklavějších katolických přehmatů. Byť se tu žádný kostel neboural a ani tu houf protestantských usedlíků nebránil svůj svatostánek před jeho uzavřením se zbraní v ruce (naopak jej sám před místním farářem uzamkl), padly poměrně přísné a citelné tresty, tvrdší než v hrobské a broumovské kauze. Mohla snad svou roli v následném historickém opomíjení sehrát skutečnost, že se v Novém Strašecí vše uzavřelo už dva roky před osudovou pražskou defenestrací, zatímco v obou pohraničních městech s převahou luteránů se spor táhl bezmála až do jejich dnů? Nebo snad současníci i pozdější badatelé nabyli dojmu, že zde ani tak primárně nemuselo jít o spory náboženské, jako o spory osobní?⁷⁶

O (Novém) Strašecí je dosud nejstarší zmínka k roku 1334; snad ještě do husitských válek se tato trhová ves stala městečkem.⁷⁷ Velký důraz Novostrašečtí

75 SOKA Teplice, AM Krupka, inv. č. 56, fol. 9.

76 Srovnej KILIÁN, Jan. „Rebelie“ v Novém Strašecí L. P. 1615. In *Historický obzor*, 2016, roč. 27, č. 5/6, s. 109-117. ISSN 1210-6097.

77 ČERNÝ, Jan. *Mají od starodávna na pečeti hlavu člověčskou. Vybrané kapitoly z dějin města Nového Strašecí*. Nové Strašecí: Město Nové Strašecí – Rakovník: Státní okresní archiv Rakovník, 2013. ISBN 9788090305434. Kromě tohoto existuje k dějinám Nového Strašecí ještě práce MICHÁLEK, Jindřich. *Stručný nárys pamětí Nového města Strašecí*. Roudnice nad

vždy kladli na zakotvení své příslušnosti ke křivoklátskému panství a v případě, že by toto bylo prodáno, na vymínění, že samotné město nadále zůstane komorním majetkem, což mu potvrdili jak jagellonští, tak habsburští panovníci. Nové Strašecí počátku 17. století nebylo nijak bohatou obcí, ale utěšeně vzkvétalo a vlastnilo řadu nemovitostí a polností,⁷⁸ včetně vsi Pecínova.⁷⁹ Ve městě samozřejmě nechyběl kostel, který byl kostelem farním.⁸⁰ Patronátní právo k němu si ponechala vrchnost, městu ale připadla povinnost zdejší faráře hmotně zaopatřit – s čímž měla v budoucnu souviset nejedna svízel.⁸¹ Autor prvorepublikových dějin Nového Strašecí František Vacek se domnívá, že na křivoklátské panství, opakovaně zastavované katolickým pánům, si kališnictví nacházelo cestu zvolna a převahy mohlo nabýt až pár let po lipanské bitvě, kdy odsud měl odejít katolický farář Jakeš.⁸² Žádného konkrétního nekatolického kněze nicméně až do začátku druhé třetiny 16. století nepoznáváme. Psal se rok 1534, když se Novostrašecí u konzistoře podobojí ohrazovali proti výrokům svého duchovního správce Ondřeje Benátského, snad zpochybňujícího panenství Panny Marie či účel hostie.⁸³ To by naznačovalo, že se Benátský do staroutrakvistické obce snažil vnášet luteránské novoty.⁸⁴ Časný průnik německých reformačních myšlenek do středočeského města by byl bezesporu zajímavý, zvláště když si uvědomíme, že třeba v Hrobu se navzdory jeho bezprostřední blízkosti saským hranicím prosadily díky pevné vazbě na osecký klášter a poté na pražské arcibiskupství až mnohem později. Na počátku 17. století již mezi novostrašeckými hospodáři (nikoli obyvateli) nebyli patrně takřka žádní katolíci, protože město

---

Labem: b. v., 1903. Bez ISBN a VACEK, František. *Dějiny města Nového Strašecí*. Kladno: b. v., 1930. Bez ISBN.

78 VACEK, ref. 77, s. 27.

79 Srovnej ČERNÝ, Jan. Jest víska vnově vystavěná nedaleko od města Nového Strašecího, kteráž městu náležející, kteráž Pecínov se jmenuje. Vznik a vývoj Pecínova do počátku 18. století. In *Rakovnický historický sborník*, 2011, roč. 8, s. 109-136. ISSN 1213-5879.

80 Blíže VOLFOVÁ, Eva. Nové poznatky ke stavebnímu vývoji kostela Narození Panny Marie v Novém Strašecí. In *Památky středních Čech*, 1994, roč. 8, č. 2, s. 1-9. ISSN 0862-1586.

81 ČERNÝ, ref. 77, s. 105.

82 Postavám novostrašeckých duchovních se ve své nové, velmi populárně laděné práci bez vědeckého aparátu věnuje ČERVENKA, Jiří. *Novostrašeckí faráři a kaplani. Životní příběhy 100 novostrašeckých kněží*. Nové Strašecí: Jiří Červenka – Gelton, 2013. ISBN 9788090501614. Autor pochopitelně narazil i tuto problematiku, ovšem pojednal ji zcela povrchně a bez interpretací.

83 VACEK, ref. 77, s. 28.

84 K problematice nejnověji JUST, Jiří et al. *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Praha: Lutherova společnost, 2009. ISBN 9788090363281 a DAVID, Zdeněk V. Utraquists, Lutherans, and the Bohemian Confession of 1575. In *Church History*, 1999, roč. 68, s. 294-336. ISSN 0009-6407. Srovnej též HRUBÝ, František. Luterství a novoutrakvismus v českých zemích v 16. a 17. století. In *Český časopis historický*, 1939, roč. 45, s. 31-44.

tehdy zamítlo žádost katolického řemeslníka o měšťanství s tím, že se s nimi nesrovnává ve víře.⁸⁵

Císař Rudolf II. svěřil pražským arcibiskupům nejprve dozor nad všemi svými komorními panstvími⁸⁶ a posléze (1594) i právo kolatury na nich, s dodatkem, že se má při jejich obsazování katolickým či kališnickým farářem řídit „starobylým“ uspořádáním. A Novostrašečtí vytáhli do boje proti oběma těmto rozhodnutím – jejich rebelie tak neměla být záležitostí jen pozdější generace. Proti vůli arcibiskupa i konzistoře si na svou faru povolali kněze, jehož se zbavili teprve na císařův rozkaz, obsahující hrozbu přísnými sankcemi.⁸⁷ Císař Matyáš o generaci později předal právo kolatury na křivoklátském panství novému pražskému arcibiskupovi (1612), chebskému rodákovi a předešle strahovskému opatovi Janu Lohelioví. Hned příštího roku se fara v Novém Strašecí uprázdnila. Radní si bez ohledu na arcibiskupa vybrali faráře Jana Matheida Píseckého a požádali konzistoř o jeho konfirmaci. Konzistoř krátce zaváhala, defenzoři jí však nařídili vyhovět, takže od října 1613 byl nový farář pro Nové Strašecí stvrzen.⁸⁸ Matheides se ale ještě nestačil na novostrašecké faře ani zabydlet, když Lohelius přispěchal se svou stížností, že na ni chtěl jmenovat jiného kněze. Radní se ani za této situace neobrátili přímo na arcibiskupa, ale znovu na konzistoř, aby se přimluvila u defenzorů.⁸⁹ Současně tvrdili, že mohou doložit privilegia, podle nichž měli právo si zjednávat své kněze bez překážek ze strany pražského arcibiskupství. Jde o velmi podobnou argumentaci, jakou ve stejné době používali Hrobští – ani jedni z uvedených takovými výsadami nicméně nedisponovali! Nové Strašecí bylo městem komorním, nikoli královským, právo kolatury v něm tedy držel panovník, jenž je přirozeně mohl přenechat tomu, komu chtěl.⁹⁰ Lohelius o svém oprávnění nepochyboval, zdatným soupeřem mu však byla konzistoř a defenzoři, dlouhodobě uvádění Novostrašeckými v omyl jejich údajným kolaturním privilegiem.

Arcibiskup Lohelius se tedy snažil do Nového Strašecí dosadit po letech opět katolického kněze. Na Matheida si stěžoval, že se sem „vetřel“ bez jeho vědomí a vůle, ani nemluvě o tom, co si arcibiskup asi myslel o kněžových kvalitách,

85 WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století I.* Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1895, s. 227.

86 BOROVIČKA, ref. 11, s. 75.

87 Srovnej ŠUBERT, ref. 6, s. 260-262.

88 TISCHER, František. *Dopisy konzistoře podobojí z let 1609–1619 I.* Praha: Historický spolek, 1917, s. 164. Bez ISBN.

89 TISCHER, ref. 88, s. 172-173: 28. listopadu 1613 konzistoř Novostrašeckým.

90 Problematice předbělohorského kolaturního práva dosud nebyla věnována větší pozornost, ke srovnání však může posloužit práce s těžištěm o necelých sto let mladším – PUMPR, Pavel. *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách. Na příkladu třeboňského panství na přelomu 17. a 18. století.* Brno: Matice moravská 2010. ISBN 9788086488738.

když jej jeho posel nezastihl v kostele či na faře, ale v hospodě.⁹¹ Nespokojený s jednáním Novostrašeckých byl rovněž královský hejtman Ostešovský, který počítal s tím, že se dle svého slibu obrátí s prosbou o Matheidovo setrvání přímo na arcibiskupa a ne na konzistoř. Lohelius si teď stěžoval české komoře i na něj, že neuposlechl příkazu a nežádoucího kněze nevyprověděl. Napodruhé již Ostešovský Matheidovo vypovězení Novostrašeckým v dubnu 1614 skutečně nařídil a přidal poručení, aby se nebránili přijmout duchovního, kterého jim ustanoví arcibiskup.⁹² Radní opět neuposlechli a znovu se obrátili na konzistoř, píšící v jejich záležitosti obratem doporučující dopis defenzorům.⁹³ Kauza se poté dostala na jejich červnové zasedání, stejně jako před komorní úředníky – a začala se táhnout. V říjnu nebo již začátkem listopadu se na konzistoř obracel i sám Matheides a dosáhl toho, že se mu její představení pokusili vymoci ochranu u stavovských defenzorů.⁹⁴

Tato pomoc ale byla marná, arcibiskup přece jen dokázal někdy po 4. prosinci 1614 prosadit jeho vypovězení.⁹⁵ Kolem poloviny prosince se Matheides v Novém Strašecí již patrně nenacházel⁹⁶ a městští představitelé tehdy vykonali v této záležitosti audienci u Lohelia.⁹⁷ Arcibiskup 15. prosince hejtmanovi Ostešovskému přikazoval, ať Novostrašeckým nařídí přijmout katolického kněze. Hodlal prozatímně na faru dosadit svatovítského vikáře Ondřeje Molitora, do té doby, než by do města poslal „jinou hodnou, příkladnou a pořádně svěcenou“ osobu.⁹⁸ Není ale jisté, že do Nového Strašecí Molitor skutečně dorazil. S tím je totiž v rozporu zpráva Novostrašeckých české komoře, v níž tvrdili, že ve městě měli svého faráře podobojí až do dubna 1615, kdy jejich kněze vypudil Václav Vchynský a místo něj sem dosadil Pavla Viktorína Skeru (Skeru).⁹⁹ Skera ve svém novém působišti narazil na houževnatou měšťanskou opozici. Přední městští představitelé se měli stát jeho hlavními protivníky – primas Ondřej Chládek, radní Václav Turek a Adam Hlaváček, obecní starší Petr Zvonař, rychtář Václav Lánský a písař Václav Nosek Lubenský z Felsberku. Zapojili se nicméně i další,

91 ŠUBERT, ref. 6, s. 256.

92 ŠUBERT, ref. 6, s. 257-258: dopis hejtmana královského panství Ondřeje z Ostešova z 25. dubna 1614 Novostrašeckým

93 TISCHER, ref. 88, s. 187 – Konzistoř defenzorům 30. dubna 1614. Posléze ještě konzistoř psala české komoře, aby se jménem Novostrašeckých přimluvila u Lohelia (tamtéž, s. 191).

94 TISCHER, ref. 88, s. 234.

95 TISCHER, ref. 88, s. 243 – Konzistoř Novostrašeckým 4. prosince 1614. V tu dobu ještě doufali v pozitivní Loheliovu rezoluci poté, co jej ohledně Matheidova vypovězení požádali o změnu názoru.

96 Odešel pak jinam, příštího léta je doložen jako farář ve Slavětíně. TISCHER, ref. 88, s. 319.

97 VACEK, ref. 77, s. 42.

98 ŠUBERT, ref. 6, s. 264-266.

99 NA Praha, SM, inv. č. 3233, sign. S 115/14, karton 2227.

opozice proti Skerovi šla napříč novostrašeckým sociálním spektrem, nejmivnějšimi každopádně byli letitý primas Chládek¹⁰⁰ a zvláště písař Nosek. To je opět interesantní paralela se severočeským Hrobem, kde v čele vzpurných stál také písař Bartel Freund.

Během několika málo měsíců od února do října 1615 konflikty mezi Skerou (i k němu loajálním novostrašeckým učitelem Josefem Škořípkou Slánským) a novostrašeckými protestanty vygradovaly nad únosnou mez. Aby Skera mohl ve městě vůbec ekonomicky obstát, musel si vyžádat další okolní beneficia, z nichž mu plynuly finanční příjmy, což ale znamenalo, že ne vždy byl v Novém Strašecí přítomen. O tom, jaké neřesti se za jeho nepřítomnosti děly, byl dobře informován asi jak od učitele Škořípky, tak od hrstky katolíků, kteří ve městě dosud zůstávali. K dispozici je i barvitě subjektivní vyličení přímo z pera Skerova, který měl již počátkem října žádat děkana svatovítské kapituly Kašpara Arsenia z Radbuzy o přeložení na jiné místo, kde by nebyl tak nepřátelský lid a naopak vyšší důchody.¹⁰¹

Pomoc proti Novostrašeckým současně hledal u sousedního smečenského pána Jaroslava Bořity z Martinic,¹⁰² známého svým nekompromisním postojem vůči nekatolíkům.¹⁰³ Velmi závažné provinění představovalo zlynčování kantora Škořípky Novostrašeckými, k němuž beztak místní odmítali své děti na výuku posílat, jak pro jeho katolictví, tak proto, že jej radní v jeho funkci neschválili a neuznávali jej.¹⁰⁴ Fyzické agrese se podle Skery dočkala i jedna novostrašecká katolička, na jejíž dům zaútočili neznámí pachatelé kameny, a asi jen náhoda zabránila tomu, aby kameny a blátem neatakovali i kněží z doprovodu Evy z Lobkovic, když tudy tito projížděli a chtěli si vyslechnout mši.¹⁰⁵ Pokud jde o pohled z druhé strany, *Apologie* uvádí, že Skera zamazal na oltáři v novostrašeckém chrámu kalich, hanil podobojí (podle F. Vacka na ně pouštěl hromy a sliboval jim

100 Chládkovi věnoval drobný článek Josef Alexandr Dundr, nejde však ani tak o životopisnou skicu, jako jen o výtah z pramenů se vztahem k Chládkovi a primárně k roku 1615. DUNDR, Josef Alexandr. Ondřej Chládek, primas v Novém městě Strašecím. In *Památky archeologické a místopisné*, 1865, roč. 6, s. 271-272 a roč. 8, 1870, s. 427-432 a 597-598.

101 VACEK, ref. 77, s. 45.

102 ČERNÝ, ref. 77, s. 108.

103 K Martinicovi dosud nejpřínosněji VOLF, Miloslav. Jaroslav Bořita z Martinic po defenestraci. In *Středočeský sborník historický*, 1972, roč. 7, s. 76-90. ISSN 0585-4172. Případně viz také HÁJEK, Roman. Jaroslav Bořita z Martinic na počátku renesance svého rodu. In *Slánský obzor*, 2008, roč. 16, s. 14-22. ISSN 1214-3847.

104 NA Praha, SM, inv. č. 3233, sign. S 115/14, karta 2227 – 30. října 1615 Josef Škořípka Slánský, novostrašecký rektor, české komoře. Tamtéž je i nedatovaný záznam (1615) výpovědi několika svědků ohledně zbití rektora Škořípky. Podepsán Daniel Maškovský, správce komorního krušovického statku, coby vyhotovitel.

105 NA Praha, SM, inv. č. 3233, sign. S 115/14, karta 2227 – 20. října 1615 Pavel Viktorín Skera arcibiskupu Janu Lohelioví.

rožeň a šibenici)¹⁰⁶ a i jinak se choval vůči nekatolíkům tak, že mu zavřeli kostel, sebrali od něj klíč a požadovali jeho odchod.¹⁰⁷ V jiné novostrašecké replice je zmíněn také další z důvodů nechuti navštěvovat Skerovy bohoslužby: sloužil je a zpíval latinsky a lidé mu nerozuměli.¹⁰⁸

Vše vyvrcholilo bojem o klíče od zámků na kostelních dveřích. Ty se nakonec ocitly v rukou radního Hlaváčka, který je odmítl faráři vydat, takže se Skera do svého chrámu nemohl dostat. A totéž platilo pro Škořípkovu školu. Farář žaloval arcibiskupovi, arcibiskup se obrátil na komoru a ta Novostrašecké obeslala, vyslechla jejich stížnosti a poslala zpět s tím, že sporné věci mají přednést křivoklátskému purkrabímu Josefovi Khenzovi z Jivínku. Hlaváček měl Skerovi vrátit klíče, což slíbil. Slib však nesplnil a nadcházející neděli zůstal svatostánek uzavřený. Navíc za Skerou nedorazili ani rodiče dvou malých dětí, které měly být pokřtěny, místo něj si k tomuto úkonu povolali protestantského faráře ze Mšece. Hned nato přijel do Nového Strašecí křivoklátský purkrabí, aby dle nařízení komory společně s krušovickým správcem Danielem Maškovským sporné strany vyslechl. Na dotaz purkrabího ohledně křtu oněch dětí měli Novostrašecí odpovédět, že arcibiskupova práva neuznávají a jeho katolického faráře, který jim byl dosazen mocí, také ne. Kolátory zdejší fary i kostela jsou prý oni sami a podle toho si i zjednali za svého duchovního mšeckého faráře. Otevřít kostel nadále odmítali.¹⁰⁹

Nyní se hlavní kolo jednání s čilou korespondencí přesunulo mezi Prahu a Křivoklát. Česká komora se ve své rezoluci z 5. listopadu 1615 velmi podivovala, co si to Novostrašecí dovolili, že se jako lidé poddaní ujímali panovníkových práv na kolaturu a svého faráře svévolně propouštěli, že se dobývali na faru a že uzamkli kostel. Komora přitom shledala, že Novému Strašecí právo zdejší kolatury nikdy nenáleželo a že se Novostrašecí dopustili neposlušnosti vůči vrchnosti a veškerá napomenutí „za hřbet položili“. Poručili proto purkrabímu Khenzovi, aby si před sebe na Křivoklát předvolal hlavní původce nepokojů, oznámil jim jejich rozhodnutí a poté je uvěznil. Pak se měl purkrabí s Maškovským a s dalšími úředníky vydat do Nového Strašecí a oznámit zde císařskou vůli, kterou již komora měla k dispozici.¹¹⁰ Předvolaní byli v chladné roční době v křivoklátských kobkách opravdu uvěznění, dočkali se však brzkého propuštění.¹¹¹ Aby úřad primaský a rychtářský nezůstaly bez osazení, měli Ostešovský

106 VACEK, ref. 77, s. 44.

107 ŠUBERT, ref. 6, s. 22.

108 ŠUBERT, ref. 6, s. 22 – nedatovaná odpověď (opis) Novostrašeckých proti Skerově stížnosti.

109 VACEK, ref. 77, s. 44.

110 NA Praha, SM, inv. č. 3233, sign. S 115/14, karton 2227 – 5. listopadu 1615 česká komora křivoklátskému purkrabímu Josefovi Khenzovi z Jivínku

111 Tamtéž, koncept listu české komory k propuštění novostrašeckých vězňů z 19. prosince 1615.

a jeho purkrabský kolega dosadit vhodné osoby, pokud tedy o nějakých věděli. Z dlouhodobého hlediska ovšem bylo pro Nové Strašecí nejcitelnějším trestem odnětí všech městských privilegií.¹¹² Hejtman Ostešovský si z císařského poručení na Křivoklát odvezl listiny, pečete, městské knihy i registra. Novému Strašecí hrozila degradace na pouhou ves – opět analogie se severočeským Hrobem.

Za této situace Novostrašečtí kapitulovali. Počátkem roku 1616 německy sepisali kající dopis císaři, v němž uznali svou vinu a poprosili jej o prominutí.¹¹³ Současně jiným listem požádali o odpuštění také arcibiskupa Lohelia, s prosbou o jeho přímluvu u komory, aby mohli dostat svá privilegia nazpět. Tvrdili, že kolatury se ujímali jen z „hlouposti a nerozumu“, a byli již ochotni přijmout arcibiskupem určeného kněze a dávat mu jeho řádný plat.¹¹⁴ Císař jejich volání vyšel vsříc jen částečně. Své trestání zmírnil, jelikož nechtěl, aby se z komorního města stala ves bez výsad, vrátil mu většinu privilegií, ovšem bez dvou velmi podstatných – jednak bez práva várečného, což Nové Strašecí hospodářsky velmi postihlo,¹¹⁵ jednak bez práva na zhotovování vlastních výhostů z města. Co se týče hlavních viníků, ti by prý spravedlivě zasloužili vymrskání a vypovězení z města, někteří dokonce potrestání na hrdle, ale i zde císař hodlal být milostivý. Nejvíce na odpor se podle Matyáše stavěli primas Ondřej Chládek, písař Václav Nosek a dále i tehdejší purkmistr Adam Hlaváček, který se stavěl zvláště zarputile císařským komisařům, jimž neohroženě oznamoval, že celá obec hodlá stát za sebou jako jeden muž a odmítal vydat klíče od kostela. Nejvíce pak v kauze údajně „praktičíroval“ Václav Turek, který ponoukal i jiné, a to dokonce proti vůli obce, v době, kdy už se obec rozhodla se poddat. Uvedená čtveřice se měla kvůli svým proviněním do čtyř týdnů z Nového Strašecí vyprodat, své domy osadit jinými hospodáři, odejít a už se nevracet. O dalších sporech mezi Novým Strašecím a uspokojeným (duševně i hmotně)¹¹⁶ farářem Skerou neslyšíme. Jak se ale početně dominující nekatolíci dívali na katolíka, kvůli němuž byli potrestáni císařem, je nasnadě. Skera, později děkan poděbradský, asi odešel napřesrok z vlastní vůle a údělu vyhnance se tak vyhnul jen o několik málo měsíců, což jasně ukázal případ jeho nástupce Jana Adama Táborského,¹¹⁷ jenž musel po změně režimu v roce 1618 uvolnit své místo ženatému protestantskému knězi Janu Píseckému Kmotrovcovi.¹¹⁸

112 Tamtéž – koncept listu české komory hejtmanovi Ostešovskému z 16. listopadu 1615.

113 Tamtéž – nedatovaný dopis (počátek 1616) Novostrašeckých císaři Matyášovi.

114 VACEK, ref. 77, s. 46.

115 ŠUBERT, ref. 6, s. 22.

116 Obec musela dát Skerovi údajně několik set kop grošů míšeňských, a to i jako náhradu za škody a útraty, které mu vznikly cestováním do Prahy. ŠUBERT, ref. 6, s. 22.

117 Jan Adam Táborský byl novostrašeckým farářem nejpozději od listopadu 1617. DUNDR, ref. 100, s. 272.

118 ACEK, ref. 77, s. 50-51.

Novostrašecká kauza je příběhem nekatolického města, které se v 80. letech 16. století dostalo coby město komorní do přímé sféry pražského arcibiskupa poté, co mu v něm panovník přenechal právo kolatury. Podle Rudolfova majestátu z roku 1609 nesměl sice nikdo do vyznání Novostrašeckých zasahovat, stejně jako ale Hrobští a Broumovští neměli coby poddanská města církevních vrchností výsadu postavit si vlastní nekatolický kostel a školu, nebyli ani jejich středočeští souputníci oprávněni uzurpovat si patronát nad místní farou. Tvrzení, že takovým privilegiem disponují, bylo lživé.

Na druhou stranu je pochopitelné, že Pavel Viktorín Skera se zde coby snad po staletích první katolický duchovní, dosazený nekompromisním Janem Lohelem a podporovaný neméně sveřepým Jaroslavem Bořitou z Martinic, musel nevyhnutelně dostat se svými farníky do střetu. Jistě tu svou roli sehrávaly rovněž emancipační snahy hospodářsky konsolidovaného města a zvláště jeho sebevědomé honorace v čele se zámožným primasem a nobilitovaným radním písařem, nicméně spor byl opravdu i náboženského rázu s výrazným prvkem osobnostním. Novostrašečtí, opět analogicky s Hrobskými a Broumovskými, bojkotovali katolické bohoslužby. V Hrobu zel katolický kostel sv. Barbory prázdnotou a místní chodili do nového luteránského svatostánku. To Novostrašečtí nemohli, o stavbě vlastního kostela ostatně patrně ani po vydání Majestátu neuvažovali, zato vyhledávali služby okolních „predikantů“ a hlavním předmětem sváru se stal farář Skera.

O tom, že by se zde snad měl porušovat Rudolfův majestát, nepadlo během událostí jediné slovo, až později je stavové mezi takové zařadili. Faktem také je, že se vrchnost spokojila s nijak exemplárním trestem, většinu privilegií zkrácenému městu obratem navrátila – a nakonec i obě práva, jejichž odebráním chtěla Novostrašecké potrestat nejcitelněji. Degradace města a jeho ekonomický úpadek nebyl rozhodně v jejím zájmu. Což platí stejnou měrou i pro radní sbor: hlavní viníci odešli, proč tedy obnovovat všechny konšele, a také jak, když ve městě byl jen omezený počet potenciálních kandidátů a kolektivní vina ležela snad na každém z nich? Čtyři vypovězení měšťané a jeden podruh jsou nicméně ve srovnání s jediným hrobským vyhnanecem a beztrestnými broumovskými provinilci v době před stavovským povstáním číslem vysokým a ojedinělým. Naopak, spor mezi broumovským klášterem, resp. opatem Zelendarem, vznikl už počátkem 17. století v důsledku rekatolizačních opatových snah a vyhrotil se také kvůli chybnému výkladu Rudolfova majestátu na náboženskou svobodu. Jakkoli pokrokový onen dokument byl, otázkou klášterních panství se detailně nezabýval a ponechával prostor pro dohady.

Z čistě právního hlediska patřili nicméně Broumovští mezi poddané a nikoli ke svobodnému třetímu, městskému stavu, takže jejich chování bylo skutečně ilegální. Z exaktně právního hlediska ani oni, ani Hrobští ono deklarované právo

neměli a Majestát překročili. Svou víru pochopitelně svobodně vyznávat mohli, ne už ale stavět vlastní evangelický kostel a školu. Pozoruhodná je ovšem jak jejich vytrvalost a zarputilost, tak v případě Broumovských odhodlání bránit vystavěný svatostánek vlastními těly. Otázkou je, proč s Broumovskými císař neudělal krátký proces, jak si jej jistě společně s jinými katolíky představoval nejvyšší mincmistr Vilém z Vřesovic. Podle něj se čekalo jen na to, jak Matyáš v kauze broumovských rebelů rozhodne, a očekával, že tito budou brzy o hlavu kratší, stejně jako jejich nejhorlivější zastánci.¹¹⁹

Odpověď na položenou otázku bude nutno hledat ve velmi výhrůžném postoji českých evangelických stavů, dotčených událostmi v Hrobu, kde byl kostel nemilosrdně zbořen. Vždyť v Karolinu již probíhal sjezd, na němž bylo řešeno příkoří vůči oběma městům.¹²⁰ Sněmovníci zde svým listem také požádali místodržící o propuštění uvězněných broumovských měšťanů a o nařízení Zelandarovi, aby evangelíkům nečinil překážky ve vyznávání jejich konfese.¹²¹ Ani ne o týden později pak ve stejném smyslu napsali rovněž císaři¹²² a s prosbou o přímluvu za Broumovské Moravanům¹²³ i Slezanům, kteří jejich žádost neoslyšeli.¹²⁴ Zanedlouho také českým stavům dorazilo proslulé Matyášovo „těžké psaní“, v němž jim mj. sděloval, že k potrestání Broumovských došlo právem a s jeho vědomím a že stavové se těchto klášterních poddaných nemají vůbec co ujímat.¹²⁵ Následky Matyášova dopisu jsou obecně dobře známy – nový sjezd 21. května, druhý den tajná porada a pak již akce, která vstoupila do dějin jako třetí (a asi nejznámější) pražská defenestrace.¹²⁶

***

Všechny tři nastíněné české kauzy se dostaly do stavovské Apologie a na bouřlivé stavovské sjezdy jako příklad údajného porušování Rudolfova majestátu, což však bylo sporné, jelikož Majestát situaci na církevních a komorních panstvích důsledně neřešil a umožňoval její rozličnou interpretaci. Z tehdej-

119 ŠUBERT, ref. 6, s. 402.

120 ŠUBERT, ref. 6, s. 310-315.

121 ŠUBERT, ref. 6, s. 321 (ze suplikace protestantských stavů z 5. března 1618 českým místodržícím).

122 ŠUBERT, ref. 6, s. 322-328 (stavové císaři 11. března 1618).

123 ŠUBERT, ref. 6, s. 333 (z listu českých stavů stavům moravským z 12. března 1618).

124 ŠUBERT, ref. 6, s. 449-450 (z listu slezských stavů stavům českým z 24. května 1618).

125 ŠUBERT, ref. 6, s. 342-344 (text císařova dopisu českým stavům).

126 K událostem mj. PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. Praha: Brána, 1996, ISBN 8085946262 a patrně dosud nejdetailněji GINDELY, Anton. *Geschichte des Böhmisches Aufstandes von 1618 I-III*. Prag: F. Tempsky, 1869-1878. Bez ISBN. *Ze zahraničního pohledu zvláště STURMBERGER, Hans. *Aufstand in Böhmen. Der Beginn des Dreißigjährigen Krieges*. München; Wien: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 1959.*

šího exaktně právního hlediska Hrobští ani Broumovští oprávnění ke stavbě vlastních kostelů neměli a rovněž Novostrašečtí si kolaturní právo uzurpovali neoprávněně. Navíc, vedle motivů náboženských zde důležitou roli sehrály i prvky emancipační a prvky osobní. Po porážce stavovského povstání proběhla v zemi rekatolizace, důsledně dokončená po třicetileté válce. Zkušenosti z českého prostředí pak mohli Habsburkové v poslední třetině 17. století uplatnit také v Uhrách po likvidaci magnátského spiknutí, na něž stejně jako v Čechách doplatila především města. Uherská královská města coby spoluviník se ocitla pod kontrolou uherské komory, protestantské kostely v nich byly zabírány, kazatelé perzekuováni a na jejich místa dosazováni katoličtí kněží, na vyznání zdejších měšťanů byl činěn nátlak všemi dostupnými prostředky, včetně těch násilných.¹²⁷ V tomto světle tedy lze pojednané české kauzy nazírat i jako jakýsi předobraz pozdějších událostí v Uhrách.

DER KAMPF UM DIE KIRCHEN, ODER DIE FRAGE DER ANGEBLICHEN
VERLETZUNG DES MAJESTÄTSBREIFES VON RUDOLF IN BÖHMEN
IN DER ZEIT VOR DER SCHLACHT AM WEISSEN BERG

JAN KILIÁN

Der Streit zwischen der reichen Untertanenstadt Broumov und dem hiesigen Kloster brach kurz nach der Ankunft des Abtes Wolfgang Zelendar aus Prošovice aus, der die meist protestantische Bevölkerung angefangen hat zur Konversion zu zwingen und ging bei seinen rekatholisierenden Schritten sehr unempfindlich vor. Nach dem Jahr 1609 entschlossen sich die Evangelisten aus Broumov nach einem erfolglosen Versuch eine der örtlichen Kirchen für ihre Bedürfnisse zu erlangen zum Aufbau einer eigenen Kirche. Der Streit um diese Kirche wurde dann zusammen mit den Ereignissen aus Hrob wiederholt auf den Tagungen der böhmischen Stände aufgetischt. Diese schafften es nicht den Kaiser in der Resolution zu hindern, welcher nach die Kirche in Broumov versiegelt werden sollte und die Schlüssel an den Abt übergeben. Die Bürger von Broumov hinderten die mit dem Verkauf der Kirche an Zelendar beauftragten Kommissare den Zugang zu der Kirche mit Waffen in der Hand. Im Gegenteil, die Stadt Hrob baute noch zu Beginn des 17. Jahrhunderts ihre katholische Kirche wesentlich um und blieb

---

127 Podrobněji např. KÓNYA, Peter (ed.). *Prešov, Bardejov a Sabinov počas protireformácie a protihabsburských povstání (1670–1711)*. Prešov: Biskupský úrad Východného distriktu Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku, 2000. ISBN 8096795147 nebo NÉMETH, István H. Unterdrückung oder Reform? Die Rekatholisierung in den ungarischen königlichen Freistädten. In *Documenta Pragensia*, 2014, roč. XXXIII, s. 435-450. ISSN 0231-7443 či KO-WALSKÁ, Eva. Aspects of the Use of Military Force in the Process of Re-catholisation: the Hungarian Case. In *Cultural Conquests 1500–2000*. Prague: Karolinum, 2009, s. 89-98. ISBN 9788024615837.

überwiegend beim katholischen Glauben. Jedoch erfüllten die neuen Geistlichen die Erwartungen der Örtlichen nicht und diese begannen nach den Streitigkeiten mit ihnen sowie ihrer Obrigkeit – dem Erzbischoff, immer mehr zur lutherischen Konfession zu tendieren. Nach der Herausgabe des Majestätsbriefs von Rudolf bauten sie sich sogar eine eigene Kirche auf. Die Bürger von Hrob wollten sich zudem auf das nicht aufgefundene und offensichtlich nie existierende Privilegium des Kaisers Karl IV. stützen, das ihnen Freiheiten der königlichen Oberstädte verleihen sollte und sie vom Untertanensein erlösen. Die Stadt war jedoch nicht erfolgreich und ihre protestantische Kirche wurde schließlich im Dezember 1617 auf Anweisung des Erzbischofs niedergezogen. Im mittelböhmischen Nové Strašecí wurde das Pfarrhaus langfristig mit Priestern vom ultrakvivistischen Konsistorium besetzt, doch der Kaiser Rudolf II. und dann auch Matthias vertrauten das hiesige Collatur-Recht den Prager Metropolitane an. Als sich nach der Räumung des Pfarrhauses im Jahr 1613 der neue Prager Erzbischoff Jan Lohelius bemühte, nach Nové Strašecí nach fast zwei Jahrhunderten erneut einen Katholiken zu setzen, kam es zum Aufeinanderstoßen. Lohelius schaffte es die Abberufung eines nicht katholischen Pfarrers durchzusetzen, welchen die Stadt alleine wählte, und ihr im Februar 1615 als Pfarrer P. V. Skero aufzudrängen, gegen den sich in der Stadt eine Welle des Unwillens erhob. Im Herbst 1615 kam das Ereignis vor die Beamten der böhmischen Kammer und vor den Kaiser, die eindeutig zu Gunsten des Erzbischofs und Skero entschieden. Die Stadt wurde bestraft (verlor ihre Privilegien) und die vier sich am meisten engagierenden Bürgersmänner wurden aus ihr verbannt.

Alle drei Ereignisse kamen in die Stände-Apologie und wurden auf den turbulenten Stammestreffen als Beispiel einer angeblichen Verletzung des Majestätsbriefs von Rudolf angeführt, was jedoch strittig war, da der Majestätsbrief die Situation in den kirchlichen und Kammer-Herrschaften nicht konsequent regelte und eine unterschiedliche Interpretation ermöglichte. Aus exakt rechtlicher Sicht hatten die Bewohner von Hrob sowie Broumov keine Berechtigung zum Aufbau von eigenen Kirchen und ebenso ermächtigt sich die Bürger von Nové Strašecí das Collatur-Recht unberechtigt. Fakt ist auch, dass neben den Glaubensmotiven eine wesentliche Rolle auch die Faktoren der Emanzipation (Hrob, Broumov – wo sich vor allem der nordböhmische Hrob die Rechte der königlichen Stadt beanspruchte) und persönliche Faktoren (Nové Strašecí, Hrob) spielten.

Doc. PhDr. Jan KILIÁN, Ph.D.

katedra historie Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni

Vešlavínova 42, 306 19 Plzeň

jankilian@email.cz

katedra pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové

Náměstí Svobody 331, 500 03 Hradec Králové